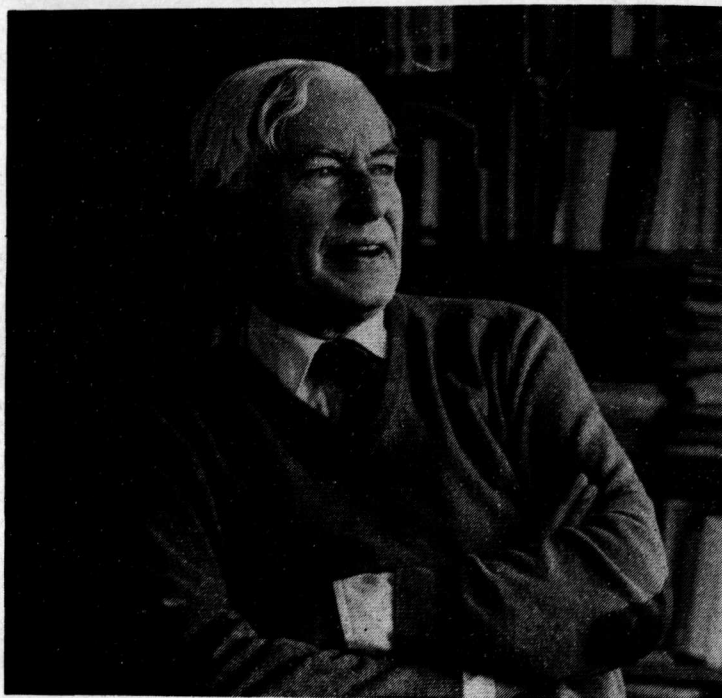

'EXECUTION OF JUSTICE' OF 'EXECUTION OF WAR'

EEN GESPREK MET PROF. MR. B.V.A. RÖLING OVER DE

PROCESSEN VAN TOKIO VAN 1946 - 1948 -

" Great ideas often enter into reality with evil associates and disgusting alliances."

A.N. Whitehead.

michiël baud
emile henssen

Op 21 juni 1977 nam Prof. Mr. B.V.A. Röling afscheid van de Groningse universitaire gemeenschap. Meer dan zeven en twintig jaar was hij aan de RUG verbonden, aanvankelijk als hoogleraar strafrecht en criminologie en sinds 1963 als hoogleraar volkenrecht (sinds 1972 hoogleraar volkenrecht en polemologie) en hoogleraar-directeur van het door hem opgerichte Polemologisch Instituut.

Zijn carrière als befaamd volkenrechtsgeleerde begon in 1946, toen hij als voor Nederland door generaal MacArthur benoemd rechter in het International Military Tribunal for the Far East -het Japanse 'Neurenberg'- naar Tokio ging.

Over dit proces, dat de aanzet heeft gegeven tot zijn volkenrechtelijke belangstelling, voerden wij een gesprek met prof. Röling. Mede in verband met de recente herwaardering van de processen van Neurenberg -o.a. in de veelbesproken en op de televisie uitgezonden film van Marcel Ophüls "Neurenberg

Nu" en het onlangs verschenen boek van Bradley F. Smith "Reaching Judgment at Nuremberg"- waren wij geïnteresseerd in de rechtsgang in Tokio en de terugblik hierop van één van de toenmalige rechters. Daarnaast spraken wij over de motieven voor het proces en de huidige betekenis van dit twee en een half jaar durende proces, door de Amerikanen niet zonder trots 'the biggest trial in history' genoemd.

inleiding

Het object van onderzoek voor het Tokiose tribunaal was met name de buitenlandse politiek van Japan gedurende de jaren 1928-1945.

Fundamenteel hierin was de Japans-Chinese oorlog om Mantsjoerije, die via een onbetekenend incident -het opbreken van 80 cm. spoorrails- in 1931 door Japan werd uitgelokt. Nadat de oorlog in korte tijd en ondanks protesten van de

Volkenbond ten gunste van Japan was beslist, maakte de overwinnaar Mantsjoerije tot het keizerrijk Mantsjoekwo, een Japanse vazalstaat onder nominaal gezag van de in 1911 afgezette laatste Chinese Mantsjoekeizer Poe Yi.

In 1937 escaleerde de Japans-Chinese oorlog en deed Japan een grootscheepse aanval op het eigenlijke China, wat de Verenigde Staten er toe bracht een olie- en staal-embargo tegen Japan af te kondigen. Na het vastlopen van Japans-Amerikaanse onderhandelingen over onder andere deze kwestie deed Japan de befaamde verrassingsaanval op Pearl Harbor, waarmee de al lang beraamde aanval op Zuid-Oost Azië werd ingeluid.

Na de capitulatie van Japan op twee september 1945 legde generaal MacArthur middels een Charter de grondslag voor het militaire tribunaal in Tokio, dat van mei 1946 tot november 1948 zich bezig ging houden met de berechting van vooraanstaande Japanse politici, militairen, diplomaten en ambtenaren.

"Kennis van de Japanse cultuur en geschiedenis had ik niet, nee. Veel idee van wat me in Tokio te wachten stond eigenlijk ook niet. Ik had wel enkele boeken over de Japanse politieke situatie gelezen, maar later bleek het merendeel van deze, tijdens de oorlog geschreven, lectuur buitengewoon onjuiste informatie verstrekke. Wel was ik een tijdje bij de processen van Neurenberg aanwezig geweest en ik was me bewust geworden van het probleem dat hier en later in Tokio, mensen aangeklaagd werden voor misdaden tegen de vrede, die voor de oorlog niet hadden bestaan. Voor de rest wist ik niet waaruit de aanklachten in Tokio zouden bestaan."

"Dit toch al zo moeilijke proces kende vanaf het begin al een aantal extra problemen, zoals dat van de taal, de aanwijzingen van de verdedigers en de rechters, de rechtsvorm, etc...."

"De procestalen waren japans en engels en niemand beheerste beide talen volledig. In veel gevallen moest je je daarom behelpen met tolken en vertalingen. Dat leidde wel eens tot moeilijkheden omdat niet altijd vaststond of die vertalingen goed waren. Zo herinner ik me, dat ik na afloop de notulen van de Ministerraad en de Imperial Council voor mezelf nog eens chronologisch geordend had. Dan zag je heel duidelijk hoe de standpunten geleidelijk wijzigden, hoe de houding onverzettelijker werd en de oorlogskans steeds groter. Een stuk paste daar in het geheel niet in. Dat ademde een sfeer die een paar jaar later gepast had, maar op dat tijdstip totaal uit de toon viel. Dat stuk is toen opnieuw vertaald en de nieuwe versie bleek inderdaad prachtig in het geheel te passen. Omdat dit erg belangrijk was voor de zaak van één van de verdachten, Hirota, die nog wel verantwoordelijk voor dit stuk was geweest, maar kort daarna was afgetreden, heb ik de president gevraagd het Hof te laten samenkomen om dit te bespreken.

Toen kwam het probleem van het proces duidelijk naar voren, namelijk de verschillende opvattingen over de rechtsvorm. Men besloot namelijk om de foute tekst te gebruiken en de verbeterde vertaling niet in de uitspraak te betrekken, omdat die niet tijdens het proces gebruikt was en dus niet ter kennis was gekomen van beide partijen. Dat was voor mij een typisch staaltje van Angelsaksisch 'contradictoir' proces; de rechter hoort de bewijsvoering van beide partijen aan en mag alleen op grond daarvan tot een beslissing komen. Dat is dus een zoeken naar de 'partijwaarheid', terwijl wij gewend zijn te zoeken naar de werkelijke waarheid."

"Sommige beklaagden zijn ook ter dood veroordeeld met een stemmenverhouding in het Hof van 7 tegen 4 of zelfs 6 tegen 5. Dat is in het strafrecht van de meeste Westerse landen onmogelijk. Is daar toentertijd nooit over gepraat? "

"Ik geloof dat deze procedure voornamelijk het werk is geweest van de president van de rechtbank. In het algemeen wordt er als er een zó kleine meerderheid voor een doodstraf is, over gepraat, of bepaalde rechters van zins zijn alsnog vóór te stemmen of dat er tot een andere straf moet worden gekomen. In Tokio was het zo dat de president na zo'n klein stemmenverschil de zitting eenvoudig geëindigd verklaarde. Tegen een dergelijk onbehouden optreden kon je niets doen. Telkens kwam je in situaties waarin je, als het niet zo'n bijzondere had betroffen, gezegd zou hebben: "Mijne heren, ik ga naar huis". Je kon niet zo maar je biezen pakken, want dat zou een internationaal schandaal zijn geworden. Er waren ook andere gelegenheden waar men openlijk zou hebben willen protesteren. Nadat gebleken was, dat enige rechters afwijkende meningen hadden, heeft zich een meerderheid (waartor niet behoorden de president Sir William Webb, de franse rechter Bernard, de Indische rechter Pal en ik) gevormd, die de meerderheidsopinie (dat is dus de uitspraak van het Hof) hebben opgesteld. De uitgesloten kregen de opgestelde tekst wel te zien, en konden daar dan opmerkingen over maken. Maar deze procedure schond het beginsel waarop meerderheidsrechtspraak berust: dat de beslissingen worden genomen na beraad binnen het gehele college! Telkens weer wordt je geconfronteerd met dergelijke moeilijkheden."

"Richard Minear uit in zijn boek 'Victors' Justice' nogal scherpe kritiek ten aanzien van de kwaliteit van de Amerikaanse advocaten die de verdachten kregen toe gewezen."

"Omdat het dus in grote lijnen een Angelsaksisch proces werd, hebben de Japanse advocaten om bijstand gevraagd van collega's, die met dit soort processen vertrouwd waren. Toen heeft iedereen, die dat wilde (één verdachte weigerde deze bijstand) op bevel van het Hof een

een Amerikaanse advocaat gekregen. Nu hun kwaliteit was verschillend; er waren erbij die alleen maar een fijne tijd in Japan wilden hebben, maar er waren ook zeer capabele en achtenswaardige advocaten bij. Hoe dat precies zat weet ik niet, maar het was beslist niet zo dat het alleen tweederangs figuren waren. Wel was het zo dat de Japanse verdedigers in het algemeen heel andere doelen beoogden en andere methoden gebruikten dan hun Amerikaanse collega's. Deze laatsten waren er alleen maar op uit om tot een 'acquittal', vrijspraak, te komen.

(l-r) Rechters Pal, Röling, McDougall, Patrick, Cramer, Webb, Mei.

De Japanse raadslieden stonden echter voor de eer van Japan; niet de verdachte maar de eer van Japan en de keizer waren voor hen de inzet. In hun betoog waren ze dan ook buitengewoon voorzichtig om nooit de keizer iets in de schoenen te schuiven of het vaderland in discrediet te brengen."

macarthur

"Tijdens de enkele diners bij hem thuis die ik heb meegemaakt, was er geen sprake van een gesprek of iets van dien aard; neen, het was een zuivere monoloog: MacArthur praatte en wij luisterden. Hij was volstrekt ego-centrisch, maar met een onmiskenbaar gevoel voor stijl. Dat was iets wat hem bij de Japanners redelijk populair maakte, maar dat hem in Amerika een

hele slechte naam bezorgde. Hij was destijds bijvoorbeeld commandant van de troepen op de Filipijnen en toen hij, vlak voor de overgave, naar Australië uitweek, waren zijn laatste woorden: "I shall return".

Dat hij niet gezegd had "We shall return" is hem ontzettend kwalijk genomen. Later, toen hij voor de Rand Corporation werkte, heeft dat nog aanleiding gegeven tot die bekende cartoon, waarbij een briefje op de deur is geprikt, met: "I'm out for lunch; I shall return!". Verder was hij een ongelooflijke komediant. Het laatste gesprek dat ik met hem heb gevoerd, zaten we op een bankje en heeft hij me in ongeveer drie kwartier uiteengezet wat hij zich voorstelde van de Amerikaanse bezetting van Japan en wat de plannen van de Amerikaanse regering waren. Hij had zo'n deftig, eigenlijk on-Amerikaans woordgebruik en hij zat daar op die bank, pijp in de mond, heel langzaam pratend, alsof die zinnen heel langzaam tot hem doordrongen. Ik weet nog dat ik me bedacht, hoe jammer het was dat ik dat niet alle maal kon onthouden en opschrijven.

Toen kwam ik thuis en vond daar een Time-Magazine. Daarin stond het verslag dat journalisten van een gesprek van de generaal met een Amerikaanse congrescommissie hadden gemaakt. En daar waren al die zinnen, die ik niet had kunnen onthouden! Die journalist schreef: "The general talked as if he had just received a message from heaven" en zo had ik dat ook gevoeld. Het was echter één grote komedie, een uit het hoofd geleerd verhaal dat hij aan afscheidsbezoekers of mensen die hij wilde imponeren vertelde.

Aan de andere kant was hij bijzonder bekwaam en scherpzinnig en, wat zeer belangrijk was, uiterst gevoelvol in zijn contact met de Japanners. Zijn gedrag tegenover de keizer bijvoorbeeld is altijd bijzonder waardig geweest. Als hij daar op een losse, Amerikaanse manier zou zijn opgetreden, dan was dat door de Japanners beschouwd als een gebrek aan beschaving, als on-cultuur.

Dat was trouwens ook de reden dat veel Japanners veel minder goed konden opschieten met Amerikanen dan met Europeanen. Later, in de Korea-oorlog, is hij buiten zijn boekje gegaan. Ik heb het gevoel dat hij toen zo'n beetje het idee had dat hij sacrosanct, onaantastbaar was geworden en dat hij de politiek kon bepalen. Ik vind het voor Truman pleiten dat hij hem toen ontslagen heeft. Het was immers geen kleinigheid één van de grote helden van de Tweede Wereldoorlog de laan uit te sturen. Het feit dat MacArthur toen zonder meer uit Japan is weggegaan, heeft mijns inziens grote indruk in Japan gemaakt. Niets heeft daar duidelijker de kracht van de democratie getoond, dan dit afscheid. Dat een opperbevelhebber zo volstrekt ondergeschikt bleef aan het civiele bestuur, dat was voor Japanse begrippen onvoorstelbaar.

"MacArthur is toch ook altijd een groot tegenstander geweest van het berechten van de keizer? Minear schrijft dat dit zuiver uit politiek oogpunt was en dat hij de regering in Washington had gewaarschuwd. 'Een berechting van Hirohito betekent dat er honderdduizend man extra troepen moeten komen, dat ik een militaire dictatuur moet instellen en dat er waarschijnlijk guerilla zal uitbreken.' Anderen waren van mening dat Hirohito wel berecht had moeten worden, waaronder de Franse rechter Bernard."

"Kijk, er was in de oorlog een literatuur ontstaan, die de keizer afschilderde als een soort Hitler. Zijn positie was echter heel anders en veel gecompliceerder. Het gezag van de keizer in Japan was enorm, op het religieuze af en als dus iets in de naam van de keizer werd uitgevaardigd was dat een volstrekt geldend en algemeen aanvaard bevel. De constitutie was echter zo dat hij alleen iets mocht zeggen als de Japanse regering hem dat vroeg. De praktijk was dus dat nadat de kabinetsleden en hun adviseurs tot een conclusie gekomen waren, de keizer werd binnengeroepen, die dan soms alleen met een

knikje die conclusie bevestigde en dat was het keizerlijke bevel. Zijn functie was die van een luidspreker: hij was het apparaat dat de beslissing van de regering in heel Japan bekend maakte. Het opvallende nu is, dat hij in de oorlog twee keer zelfstandig is opgetreden en beide keren in een naar mijn mening gunstige zin. De eerste keer was toen hij op eigen initiatief de generaals op het matje riep die de incidenten in Mantsjoerije uitgelokt hadden. Het is veelzeggend dat prins Saiongi, een 'elder statesman' op dat moment, direct gereageerd heeft en de keizer heeft gewaarschuwd, dat het zijn leven zou kunnen kosten als hij zich met dingen zou bemoeien die hem constitutioneel niets aangingen. De tweede keer dat de keizer beslissende invloed had, was bij de capitulatie. De eerste atoombom was gevallen en daar werd door de regering over gedelibereerd (de tweede bom is eigenlijk nooit ter sprake gekomen in de Imperial Council). De militairen hielden halsstarrig vast aan hun mening dat ze niet wilden capituleren en hadden daar langzamerhand als motief voor gevonden dat de positie van de keizer niet gegarandeerd was. In die impasse van het staken van de stemmen heeft men iets heel ongewoons gedaan, een soort staatsgreepje eigenlijk door de keizer binnen te roepen en aan hem de beslissing over te laten. De keizer heeft toen tot capituleren besloten.

Hij was als persoon ook veel meer een geleerde dan een staatsman; feit is dat hij zich steeds strikt aan de constitutie heeft willen houden en daar kun je je twijfels over hebben. Ik vond dat je hem door de dwangpositie waarin hij zich bevond, niet verantwoordelijk kon stellen voor de oorlog. Het feit dat alles in zijn naam gebeurde -zoals Wim Kan in een debat met mij vertelde over de tijd dat hij aan de Birma-spoorlijn gewerkt heeft: "Ik werd elke dag geslagen en elke dag in

naam van de keizer"- was toch iets formeels, dat niet meer in de sfeer van de individuele verantwoordelijkheid viel. Men kan bij ons de Koningin niet verantwoordelijk stellen voor de inhoud van de rechterlijke vonnissen al wordt er in haar naam rechtgesproken !

Ik ben er wel van overtuigd dat voor menigeen, die daar anders over dacht de politieke overwegingen voor het niet vervolgen van Hirohito doorslaggevend zijn geweest. Als de keizer had terechtgestaan zou er een grote civiele oorlog zijn ontstaan. Ik had wel het idee dat de Russen daar niet zo afkerig van geweest zouden zijn. Zij hebben dan ook ettelijke malen geprobeert de berechting van de keizer aan te kaarten bij de Far Eastern Commission."

pearl harbor

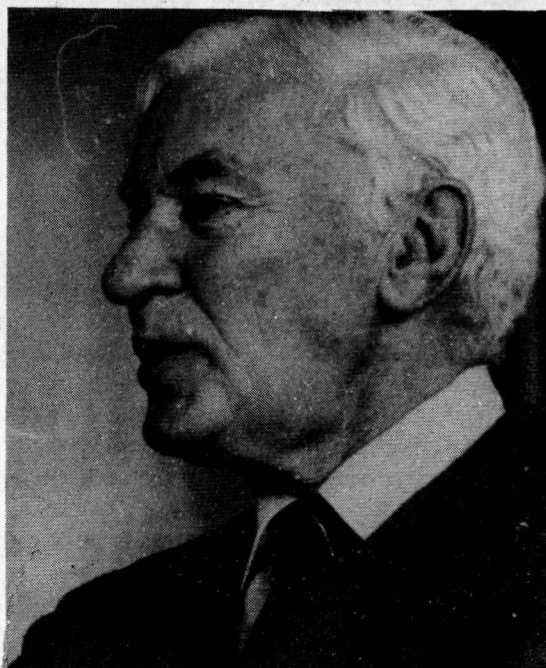
"Ik heb in een geschrift van U eens gelezen dat MacArthur eens tegen U gezegd heeft: 'Wij, Amerikanen, willen Japan straffen voor Pearl Harbor'."

"Ja, dat leefde heel sterk in Amerika en MacArthur zei mij de eerste keer dat ik hem zag dat hij maar één ding had gewild: een 'court marshal' om die aanval te bestraffen. Deze verbetering was, denk ik, ook een gevolg van het feit dat Pearl Harbor in Amerika zeer moeilijk lag. Tijdens de onderhandelingen van november (1941) hadden de Amerikanen aan de Japanners de voorwaarde gesteld dat zij zich uit China moesten terugtrekken, voordat het olie-embargo zou worden opgeheven. Dit was voor geen enkele Japanse regering mogelijk, en oorlog was toen praktisch onvermijdelijk geworden. De Amerikanen hadden in die tijd de code van de Japanners al gebroken, dus ook uit die hoek had men informatie. Toen men via deze weg hoorde dat de Japanse ambassadeur opdracht kreeg op een bepaald tijdstip zijn coderingsmachine

te vernietigen, een zeker teken van oorlogsbegint, was het alleen nog maar de vraag waar de Japanners zouden aanvallen. Omdat aanvallen meestal vroeg in de morgen beginnen, lag Hawaï voor de hand. De stemming in de regering van de Verenigde Staten was toen heel sterk van 'laat die oorlog dan nu maar komen'. Uit bepaalde stukken heb ik toen de indruk gekregen dat men nagelaten heeft om Hawaï te waarschuwen uit angst dat die aanval dan niet door zou gaan. Vandaar de boodschap aan Hawaï: "to be on the alert for sabotage"! Een aanval op bijvoorbeeld Singapore had het de Verenigde Staten veel moeilijker gemaakt, omdat zij dan de oorlogsverklarende partij zouden moeten zijn geweest. Ik geloof dat het Stimson is geweest die heeft gezegd dat het bericht van de aanval als een bevrijding werkte. Pas later hoorde hij over de vierduizend doden en de vernietigde vloot. Naderhand toen onderzoekscommissies hadden vastgesteld dat de bevelhebbers ter plaatse geen plichtsverzuim verweten kon worden, zijn er lichte aanklagende suggesties tegenover Roosevelt gedaan; uit die impasse heeft men zich proberen te redden, door de aanval als het toppunt van laaghartigheid en misdadigheid af te schilderen.

En dat zou dan zijn vertaling hebben moeten vinden in de openbare veroordeling en terechtstelling van de schuldigen. En dit terwijl die aanval juist door toedoen van de Verenigde Staten nauwelijks in tegenspraak met het Volkenrecht was. Toen namelijk in 1907 bij de verdragsonderhandelingen op de Tweede Haagse Vredesconferentie de Nederlandse vertegenwoordiger voorstelde dat een oorlogsverklaring 24 uur van te voren gedaan zou moeten worden, omdat dan de 'surprise attack' onmogelijk gemaakt zou worden, hebben de Amerikanen zich daartegen verzet. Met andere woorden, zij hebben zelf de situatie geschapen, dat je Washington de oorlog kon verklaren en één minuut later in Hawaï een 'surprise attack' kon beginnen. En dat is precies wat de Japanners van plan waren, hoewel hun oorlogsverklaring in wat vreemde bewoorden-

dingen was gesteld en zij, doordat de gezanten in een verkeersopstopping terecht kwamen, iets te laat werd bezorgd. Daar kwam nog bij dat de Verenigde Staten een olie-embargo hadden afgekondigd en alle tegoeden hadden geblokkeerd.

Je zou de stelling kunnen verdedigen dat zij hiermee al het neutraliteitsrecht ten aanzien van Japan had geschonden.

Je moet beseffen dat de hele aanval op Pearl Harbor bijzonder riskant was. Als men daar gewaarschuwd was, zou waarschijnlijk de gehele Japanse vloot én de luchtmacht vernietigd zijn. Zij hebben ook een hele vreemde route gevolgd, door stil water, en ik meen dat er orders waren uitgegaan dat als ze één schip zouden tegenkomen, ze dat met man en muis moesten vernietigen en als ze er twee zouden tegenkomen, ze zouden moeten terugkeren."

dissenting opinions

"Naast het hoofdvonnis zijn erna het proces dissenting opinions verschenen, van U zelf, van de Fransman Bernard en van de Indiër Pal. De uitspraak van deze laatste was het opmerkelijkst, omdat hij vrijspraak of ontslag van rechtsvervolgning vroeg voor alle verdachten op grond van het feit dat zij een anti-koloniale oorlog hadden gevoerd."

Ja, hoewel er in eerste instantie, onder andere op mijn aandrang, besloten was om (zoals ook in Nederland gebruikelijk) de opinie van de meerderheid als de uitspraak van het Hof te geven, en geen afwijkende meningen bekend te maken, is hier op aandrang van Pal, die zich later bij het Hof had gevoegd, toch van af gezien. Deze rechter had een heel duidelijk afwijkend, Aziatisch standpunt. Hij was ook de advocaat geweest van het Indiase leger, dat vóór Japan en tegen de Engelsen had gevochten. Ik heb in die tijd veel met hem gepraat en we zijn goede vrienden geworden. Toen al kreeg ik de stellige indruk dat het van meet af aan zijn bedoeling was om zijn standpunt te doen gelden. Hij heeft daar overigens veel eer mee ingelegd in de Aziatische wereld. Hij zag de Japanse oorlog als een oorlog om de blanken uit Azië te verdrijven. En ik moet zeggen dat als de situatie andersom was geweest en wij in de zestiende of zeventiende eeuw door de Japanners gekoloniseerd waren terwijl Engeland zich onafhankelijk had kunnen houden, wij het ook hadden toegejuicht als het, in de twintigste eeuw machtig genoeg geworden, Engeland, dat bruine volk eruit gegooid had. Ik vind dat Aziatisch standpunt volstrekt begrijpelijk. In een dergelijke koloniale verhouding liggen de verschillende standpunten nu eenmaal anders. Ik ben er ook altijd bijzonder op tegen geweest om Soekarno een collaborateur te noemen. Hij was een vrijheidsstrijder, die hoopte van de Japanners de vrijheid te krijgen,

die hij van Nederland niet kreeg. In een dergelijke situatie kan je geen loyaliteit verwachten ten aanzien van een moederland dat als onderdrukker wordt ervaren.

Ik heb me niet bij Pal's vonnis aangesloten, omdat ik er niet van overtuigd was, dat alleen dit soort anti-koloniale motieven het Japanse handelen hebben bepaald. Dit alles maakte wel dat het hele idee van misdaad tegen de vrede in het Japanse geval moeilijker lag dan bij Duitsland. Duitsland was een land dat via militaire verovering een werelddeel had willen beheersen, terwijl bij Japan in ieder geval deze anti-koloniale sentimenten nog een rol hebben gespeeld. Als je echter ziet hoe de Japanners zich in de verschillende koloniën hebben gedragen, dan komt daar wel degelijk een overheersers-houding naar voren. Het ging er hun niet om die landen onafhankelijk te maken, maar om ze van de ene in de andere afhankelijkheid te brengen. In Indonesië bijvoorbeeld hebben ze de onafhankelijkheid steeds tegen gehouden, en pas in het laatste stadium van de oorlog zijn ze, om de geallieerden een kool te stoven, de onafhankelijkheidsbeweging van Soekarno gaan steunen. Nee, je zou kunnen zeggen dat de Japanners niet tegen hun historische roeping opgewassen zijn geweest.

"En Uw eigen dissenting opinion? Zou U, met de kennis die U nu heeft, nog dezelfde vonnissen vellen als U in 1948 gedaan heeft?"

Dat is moeilijk te zeggen. Ik heb niet meegedaan in het hoofdvonnis en een dissenting opinion geschreven. Dat ging om vijf van de zevenentwintig aangeklaagden; daarin heb ik uitvoerig beschreven, waarom mijns inziens vijf van de zevenentwintig aangeklaagden vrijgesproken moesten worden. Ik had verder ook nog wel kritiek op het hoofdvonnis, maar kon me toch algemeen wel met de straffen verenigen. Ik vind het niet zo geschikt om daar nu nadere precisie over te geven.

"En de zaak Hirota?" (1)

"Ja, dat was een interessant geval, waarin de problemen bij het bepalen van de schuldvraag zeer duidelijk naar voren kwamen. In Japan waren eigenlijk twee blokken die ieder op hun eigen manier de wereldheerschappij wilde veroveren: aan de ene kant waren er Zaibatsu, een groep van ongeveer twaalf industriële families die het economische leven van Japan beheerste en aan de andere kant de militairen. De moeilijkheid was dat deze groepen niet strikt gescheiden waren. De theorieën van Hirota, die ter dood veroordeeld is, hebben sterk aan deze verstrengeling bijgedragen.

Hirota ging er van uit dat Japan niet alleen moest proberen economische invloed uit te oefenen, maar dat het ook bewust opstand moest prediken. Zodra een kolonie zijn onafhankelijkheid zou hebben bevochten, moest Japan een verdrag van wederzijdse bijstand sluiten met dat land. Als het Japanse leger maar sterk genoeg was, zou het moederland geen poging durven wagen het verloren bezit weer terug te winnen. Dit is een hele spitsvondige en effectieve theorie, die op dit ogenblik in de internationale betrekkingen ook gehanteerd wordt en waaraan de naam van de Franse generaal Beaufre verbonden is. Deze maakt verschil tussen de 'stratégie directe', de militaire verovering, en de 'stratégie indirecte', de economische en ideologisch-politieke verovering, waarbij de militaire macht er voor moet zorgen dat datgene wat ideologisch verworven is, niet militair wordt hernomen. Dit is ongeveer de theorie die Franz-Jozef Strauss als de Europese houding tegenover de Oosteuropese staten aanbeveelt.

In ieder geval handelde

(1) Hirota Koki, minister van buitenlandse zaken van 1933-1936 en minister-president van 1936-1937.

Hirota vanuit deze strategie en hij maakte het leger en de vloot zeer sterk. Het leger werd echter ongeduldig en liet van zich spreken in Mantsjoekoe, dat leidde tot het olie-embargo en daar kwam de oorlog uit voort. Op deze grond is Hirota toen ter dood veroordeeld, terwijl hij niets gedaan had wat in het Volkenrecht verboden was. Zo heb ik ook Shigemitsu vrijgesproken, die door de Russen op de lijst van verdachten was gezet, terwijl hij op de Engelse niet voorkwam. Deze man was in Engeland ambassadeur geweest en daarvoor in Rusland. Lord Hankey, één van de ministers onder Winston Churchill heeft later een boek geschreven, waarin hij onder andere benadrukt dat deze Shigemitsu geen oorlog had gewild en steeds was blijven werken voor de vrede. Dat was natuurlijk erg plezierig om te lezen."

overwinnaarsrecht

"Bradley F. Smith heeft er op gewezen dat bij de processen van Neurenberg de oppervlakkige persoonlijke eigenaardigheden van de verdachten een grote rol hebben gespeeld bij de strafmaat. Dit is vooral evident als je de straffen van Speer en Sauckel vergelijkt; de één wordt vrijgesproken en de ander krijgt de doodstraf. Bradley F. Smith voert dit verschil bijna helemaal terug op het feit dat Speer een gentleman en Sauckel een bijzonder onbehouden persoon was. Heeft dit in Tokio ook meegespeeld?"

"Nauwelijks, omdat de taal, die in dit verband zo veelzeggend is, bij ons geen rol kon spelen. Tojo, de hoofdverdachte, die in Japan door een mislukte zelfmoordpoging veel prestige verloren had, heeft als getuige een statement kunnen maken dat drie dagen geduurd heeft. Dit betoog heeft in Japan diepe indruk gemaakt en het respect voor hem weer aanzienlijk doen stijgen. Nu is het zo dat het Japans drie taalvormen kent: de taal die je gebruikt

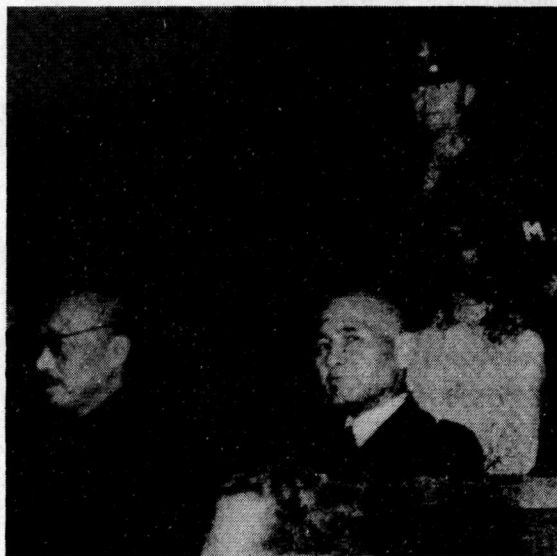
tegenover hogeren in rang, die voor gelijken en de taal voor jr ondergeschikten. Later bleek dat Tojo tegenover het Hof die laatste vorm gebruikt had. De Japanners vonden dat prachtig, maar wij hadden er niets van gemerkt."

"Hoe zagen de Japanners dit proces? Hadden zij het gevoel dat er rechtvaardig geoordeeld werd?"

"Er werd zeer verschillend over gedacht in Japan. Japanners dachten heel vaak identiek, maar op dit punt beslist niet. Twijfel groeide in Japan ten aanzien van de rechtvaardigheid van het proces toen Time schreef: "We'll give them a fair trial, and then hang them".

Ik had in die tijd nogal veel contact met Japanse intellectuelen en daarvan zei menigeen dat de bezetting ervaren werd als een bevrijding. Dat waren mensen die onder de militaire dictatuur geen leven hadden gehad, en nu pas hun intellectuele vrijheid terug hadden gekregen. Dit was dus één houding van een bijzondere groep mensen. Andere hebben het proces zeker gezien als voortzetting van de oorlog. Tekenend is een uitspraak van één van de gedachten, Okawa; Op de eerste dag van de zitting zat hij achter Tojo en die gaf hij op een gegeven moment een harde klap op zijn kale hoofd en ging toen heel ostentatief zitten bidden. De Amerikaanse psychiater, die hem nadat hij uit de rechtszaal was weggevoerd, onderzocht, verklaarde Okawa stapelgek, onder andere omdat hij verklaard had: "This trial is not the execution of justice, but the execution of war!". Dat was in zekere zin natuurlijk waar, en zo hebben veel Japanners dat ook gevoeld. Wat men met name heel erg heeft gevonden is dat sommige mensen veroordeeld zijn, die door de pacifistische groepen als hun mensen werden gezien, zoals Shigemitsu, Togo en in zekere zin de betwiste adviseur van de keizer, Kido.

Later heb ik wel gehoord dat het feit dat ik juist deze mensen had vrijgesproken zo'n goede indruk had gemaakt in Japan. En het blijft natuurlijk waar, wat een verdachte in Neurenberg gezegd heeft: "Als wij de oorlog gewonnen hadden, dan zou er een proces geweest zijn in een andere plaats, met andere verdachten en met andere beschuldigingen". Dan zouden bijvoorbeeld de Amerikanen voor het gooien van de atoombomben verantwoordelijk zijn gesteld, en terecht."

Na de 'klap' van Okawa een wat gespannen sfeer op de verdachtenbank. Linksvoor zit Tojo, achter hem (vastgehouden door een M.P.) Okawa.

"In uw inaugurele rede van 1950 wijst U al op het aspect van de geschiedsvervalsing dat in de rechtspraak van de overwinnaar kan optreden. In welke gevallen is daar ook in Tokio sprake van geweest?"

"Het belangrijkste voorbeeld hiervan heb ik pas achteraf ontdekt. De Japanners hebben in Mantsjoerije biologische wapens ontwikkeld, die ze in hun oorlog tegen China ook gebruikt hebben. In een laboratorium zijn ook proeven gedaan op krijgsgevangenen, waarbij er duienden zijn omgekomen. Toen de Russen in 1945 naderden hebben de Japanners

dat laboratorium opgeblazen, de overgebleven krijgsgevangenen gedood en de geheime gegevens meegenomen. Later zijn deze Japanners in handen van de Amerikanen gevallen, die de geleerden die die wapens ontwikkeld hadden, strafvrijheid beloofden als ze alles zouden vertellen wat ze in hun misdadige praktijk te weten waren gekomen. Die geleerden zijn naar Amerika gebracht, en daar zijn in het geheim deze wapens verder ontwikkeld. Op deze manier is kennis van echte misdadige activiteit van het Japanse bewind ons eenvoudigweg onthouden en dat vind ik een grof schandaal. Dit is een duidelijk voorbeeld hoe een overwinnende macht de geschiedenis ten eigen behoeve vervalst heeft.

Deze geheimhouding heeft nog een ander aspect gehad. In 1949 had in Habarovsk een Russisch proces plaats tegen een aantal Japanse generaals. Zij bekenden dat men bezig was geweest met de vervaardiging van bacteriologische wapens. Dit werd in die tijd door Westerse waarnemers afgedaan als een obligaat verhaaltje van een Russisch schijnproces. De kennis die we nu hebben werpt daar wel even een ander licht op. Evenals op de door de Amerikanen altijd ontkende beschuldigingen van onder anderen mijn Chinese in het Hof Ju-Ao-Mei, dat de geallieerden in de Koreaanse oorlog B-wapens gebruikt zouden hebben. Men gaat zelfs zover te beweren, dat dezelfde Japanners die daar in de Tweede Wereldoorlog mee bezig waren, ook weer zijn opgedoken in Korea. Met de nu verworven kennis weet ik niet meer of ik de Amerikaanse ontkenningen daarvan nog moet geloven.

Een ander punt was de de-ideologisering van het proces. Dit was nog de periode dat de Russen en de Amerikanen de schijn probeerden op te houden dat ze elkaar vriendschappelijk gezind waren. De Japanners verdedigden zich met betrekking tot hun daden in China hoofdzakelijk met hun angst voor het Chinese communisme.

Ze zeiden: "Wij zagen in China het communisme ontstaan en we waren ervan overtuigd dat als we niet zouden ingrijpen China communistisch zou worden, en met China Zuid-Oost Azië en dat dan Japan niet meer te redden zou zijn". Dat verweer hebben ze van het Hof in de fase van de algemene beschouwingen niet mogen voeren. Ik heb hiertegen destijds geprotesteerd. Die vrees zou later beter begrepen zijn, denk ik."

achteraf

"Wat voor functie hebben de processen in Neurenberg en Tokio achteraf gezien gehad?"

"Ik geloof dat de belangrijkste functie van de processen is geweest dat zij het atoomtijdperk hebben ingeluid. Ik heb wel eens ergens geschreven dat de Amerikaanse atoombom de ogen geopend heeft voor de criminaliteit van de Japanse agressie. Het is wel zo dat als ik toen de opvattingen over het atoomwapen had gehad die ik nu heb ik wel meer moeite gehad zou hebben met de moraliserende betogen, waarin de Japanners veroordeeld werden door een rechter van de geallieerden die van dit wapen gebruikt gemaakt hadden."

"Het is natuurlijk zo, dat ook zonder deze processen het atoomtijdperk zou geleid hebben tot andere opvattingen over het recht om ten oorlog te gaan."

"Dat is wel zo, maar dit is wel een imponerende manifestatie geweest van de criminaliteit van het beginnen van een oorlog, en als zodanig had het wel een onmisbare functie. Hoewel er natuurlijk een heleboel dingen scheef zaten bij het proces, was het toch van groot belang."

"Je zou ook kunnen zeggen dat deze processen juist het misdadige van het gebruik van atoomwapens hebben verhuld."

"Zeker. Het is één van de

negatieve functies geweest van deze processen, om de aandacht van de misdaden van de overwinnaars af te leiden. Het was in wezen rechtspraak van de overwinnaar, eenzijdige rechtspraak. Maar het volkenrecht ontwikkelt zich heel vaak ten koste van de verslagene. Zo was het ook na de Eerste Wereldoorlog. Het is ook in dit geval gebeurd. De processen van Neurenberg en Tokio zijn wellicht typische voorbeelden van de stelling van Whitehead hoe nieuwe gedachten hun eerste verwerkelijking vinden."

Wie zich verder willen verdiepen in dit monsterproces worden verwezen naar de volgende publicaties:

1. Comyns Karr, A.S. 'The Judgment of the Military Tribunal for the Far East', in: Transactions of the Grotius Society, vol. 34 (1948), pp. 141-151.
2. Ireland, G., 'Uncommon Law in Martial Tokio', in: Yearbook of International Affairs, (1950), pp. 54-105.
3. Minear, R.H., Victors Justice, Princeton, 1971.
4. Röling, B.V.A., 'The Tokio trial in Retrospect', in: Buddhism and Culture, (ed. Susu Yamaguchi) Kioto (1960), pp. 247-266.
5. id., Strafbaarheid van agressieve oorlog. Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Groningen op 25 maart 1950, Groningen-Djakarta (1950).
6. Id., 'Over psychologische aspecten van het proces tegen de Japanse Major War Criminals te Tokio', in: Psychiatrisch-Juridisch Gezelschap, publicatie no. 32. Amsterdam (1950).
7. Id., 'The Nuremberg and Tokyo trial in Retrospect', in: A Treatise on International Criminal Law, (eds. M. Cherif Bassiouni and V.P. Nanda), Vol. 1, pp. 590-608. Springfield (Ill.), 1973.